

1. Samohlásky a vokální harmonie

Termíny:

tr: ses uyumu, ünlü uyumu

cs: vokální harmonie, vokálová harmonie, harmonie samohlásek

en: vowel harmony

biblio:

Ersen-Rasch 2012, 5-6, 15-16

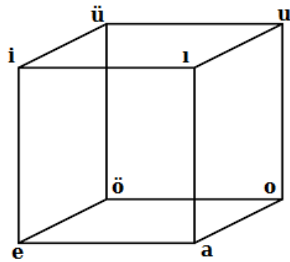
Ketrez 2012, 8-9

Kučera 2014, 25-28

1. Samohlásky

Turečtina používá 8 samohlásek *a, e, ɪ, i, o, ö, u, ü*. Samohlásky můžeme rozdělit v tabulce podle tří os.

přední <i>e, i, ö, ü</i>	-	zadní <i>a, ɪ, o, u</i>
nízké <i>a, e, o, ö</i>	-	vysoké <i>ɪ, i, u, ü</i>
nezaokrouhlené <i>a, e, ɪ, i</i>	-	zaokrouhlené <i>o, ö, u, ü</i>

2. Vokální harmonie

Vokální harmonie prostupuje systematicky naprostou většinou morfologie (a i některými syntaktickými konstrukcemi). Slova v turečtině mají tendenci mít podobné vokály, např. po předních následují přední, po zaokrouhlených zaokrouhlené, apod. Většina přípon v turečtině má *různé verze*, které se připojují podle toho, jaká samohláska se objevuje v poslední slabice kmene (viz přípona množného čísla v P1 a přípona lokativu v P2).

P1 *at* → *at+lar* *et* → *et+ler*
„kůň → koně“ „maso → masa“

P2 *atlar* → *atlar+da* *televizyonum* → *televizyonum+da*
„koně → u koní“ „moje televize → v mé televizi“

Turečtina rozlišuje dva druhy vokální harmonie: a) čtvernou v.h.
b) dvojnou v.h.

3. Čtverná vokální harmonie (*ɪ, i, u, ü*)

Přípony, které jsou tvořeny vysokou samohláskou, mají čtyři různé verze, které se připojují podle toho, která samohláska se vyskytuje v poslední slabice.

Pravidla tvorby jsou následující:

a, ɪ → *ɪ* *e, i* → *i* *o, u* → *u* *ö, ü* → *ü*

Harmonie tak rozlišuje nejen samohlásky přední a zadní, ale také samohlásky zaokrouhlené a nezaokrouhlené. Všimněte si, jak jsou uplatněny v následujících slovech:

P3	<i>Ankaralıyım</i> <i>Kıbrıslıyım</i>	<i>Edirneliyim</i> <i>İzmirliyim</i>
	<i>Trabzonluyum</i> <i>İstanbuluyum</i>	<i>Bingöllüyüm</i> <i>Üsküplüyüm</i>

Srovnejte následující přípony přivlastnění (P4).

P4	<i>at</i> → <i>atı</i> „kůň → jeho kůň“	<i>et</i> → <i>eti</i> „maso → jeho maso“
	<i>un</i> → <i>unu</i> „mouka → jeho mouka“	<i>ün</i> → <i>ünü</i> „sláva → jeho sláva“

4. Dvojná vokální harmonie

Dvojnou vokální harmonií se projevuje v příponách, které mají pouze dvě verze, jednu s *a* a jednu s *e*. Rozlišují se pouze přední a zadní samohlásky.

Pravidla tvoření jsou následující:

e, i, ö, ü → *e* *a, ı, o, u* → *a*

Všimněte si, jak se tvoří přípona množného čísla (viz P1) nebo přípona ablativu (5).

P5	<i>araba</i> → <i>arabadan</i> „auto → z auta“	<i>postane</i> → <i>postaneden</i> „pošta → z pošty“
	<i>kapı</i> → <i>kapıdan</i> „dveře → od dveří“	<i>cami</i> → <i>camiden</i> „mešita → z mešity“
	<i> radyo</i> → <i> radyodan</i> „rádio → z rádio“	<i> göz</i> → <i> gözden</i> „oko → z oka“
	<i> okul</i> → <i> okuldan</i> „škola → ze školy“	<i> üzüm</i> → <i> üzümden</i> „hrozn. víno → z vína“

5. Doplňující poznámky

Turečtina vyjadřuje mnoho gramatických kategorií pomocí přípon. Pokud však vezmeme v úvahu, že přípony jsou ovlivněny vokální harmonií, mají takřka vždy více různých tvarů. Způsob, jak přípony můžeme najít zapsané v jazykových příručkách, kolísá. Často je možné se setkat s následujícími způsoby:

- 1) *den/dan* (výčet všech tvarů)
- 2) *dAn* (naznačení tzv. podspecifikace dané hlásky)
- 3) *da²n* (naznačení harmonie, která se uplatňuje, 2 = velká, 4 = malá)
- 4) *den* (předpoklad, že je vše jasné z kontextu)

Uvnitř slov tureckého původu funguje tzv. vnitřní vokální harmonie.

P6 *değişiklik* *yakışıklı*
 „změna, variace“ „pohledný“

Podle vnitřní vokální harmonie (harmonie uvnitř slov) dokážeme rozlišovat slova, které jsou tureckého původu od slov vypůjčených z jiných jazyků. V tureckých slovech (neplatí ve složeninách) nikdy nenásleduje přední hláska za zadní a naopak. Nikdy také nenásleduje zaokrouhlená samohláska za nezaokrouhlenou.

P7 *kapıcı* (tr) *otobüs* (fr)
 „vrátný“ „autobus“

To, že je slovo harmonické, ovšem neznamena, že je tureckého původu.

P8 *televizyon* (fr) *teleferik* (fr)
 „televize“ „lanovka“

Turečtina má ale tendenci častá slova postupně harmonizovat.

P9 *pare* → *para* *dünki* → *dünkü*
 „peníze“ „včerejší“

Některá slova v turečtině přibírají přední verze přípon, ačkoliv ortograficky končí na zadní vokál. Jde o slova cizího původu.

P9 *saat* → *saati* (ar) *kalp* → *kalpler* (ar)
 „hodiny → hodiny (akuzativ)“ „srdce → srdce (mn.č.)“